

Tidig folkvandringstid på Åland?

År 1936 inkom till Ålands museum tretton stycken vackra pärlor, vilka »hittats» i ett gravröse i Grelsby, Österskog, Finströms socken. Följande år undersöktes detta röse av landskapsarkeologen.

Röset är beläget ca 100 meter SO om Nylunds torp på södra ändan av en låg bergrygg, som sticker in i skogsmarken. Före undersökningen hade åverkan övergått graven, varför dess ursprungliga höjd inte exakt kunde fastställas. Med tillhjälp av spår i ett mindre

Fig. 1. Gravröse i Grelsby.

träd, som stod i kumlets centrum, kunde dettas höjd uppskattas till ca 1 meter. Formen var förövrigt rund med en diameter av ca 8 meter (fig. 1). Det understa stenvarvet föreföll att vara lagt med omsorg, så att en något så när jämn yta bildats. Det fyndförande sandlagret, som var alldeles rent, låg under, emellan och

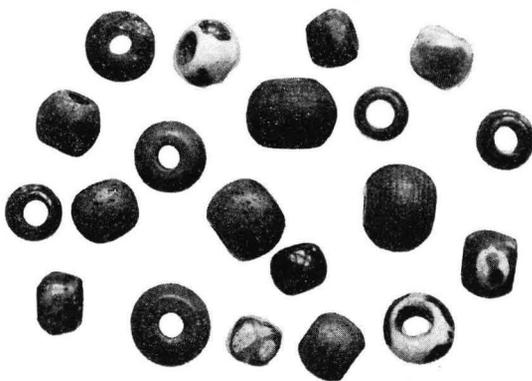

Fig. 2. Pärlorna från Grelsbysröset. $\frac{3}{4}$.

ovanpå det understa stenlagret. Tvenne från varandra avskilda områden med brända, rentvättade ben antecknades. Intet spår av sot eller kol kunde upptäckas. Fynden, som ej voro eldskadade, utgjordes av lerkruksbitar, ett simpelt bronsarmband och sju pärlor, vadan alltså den sammanlagda pärlmängden uppgick till tjugu stycken (fig. 2). Upphittarna av de första pärlorna uppgåvo att ett tiotal förkommit.

Lerkruksbitarna äro av hårt ljusbrunt gods och tillhöra tvenne kärl, av vilka det ena varit ornerat med tre horisontella, ca 1 cm breda, dragna fåror under den svagt utsvängda mynningen och under dessa likartade vertikala fåror på kärlets buk (fig. 3). Orneringen påminner starkt om gottländska lerkärl från slutet av bronsåldern.¹ På Åland har dylik keramik påträffats i Långbergsöda och Sibby, på den sistnämnda orten i forngravarna på Grytverksnäset, där även skeppsättningar förekomma.²

Keramiken synes sålunda giva vid handen, att gravröset i Grelsbys härstammar från bronsåldern samt att en ny gravläggning i detsamma senare ägt rum, en icke ovanlig företeelse.

Det lilla bronsarmbandet är tillverkat av en plankonvex ten, ca 3 mm bred och 2 à 3 mm tjock. Armbandets storlek är 48 × 41 mm och de svagt tillplattade ändarna böjda, så att de ligga över varandra. Av pärlorna äro två stora av brons, längd 12 mm, bredd 15 mm, ornerade med

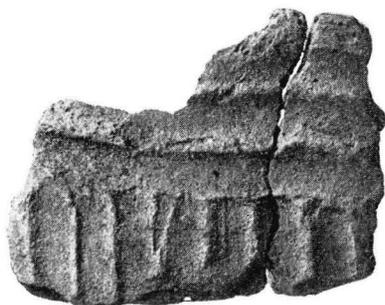

Fig. 3. Krukbit från Grelsbysröset. $\frac{2}{3}$.

¹ Harald Hansson, Gotlands bronsålder, fig. 169.

² M. Dreijer, Skeppsättningarna på Grytverksnäset, Åländsk odling 1938, häft 3.

Fig. 4. Bronspärsla
från Grelsby.

tolv intill varandra liggande runtlöpande pärlstavar (fig. 4). Den ena pärlan har ett litet runt hål på sidan. Pärlorna, som till formen äro tillplattat runda, hava varit fyllda med lera. Ytterligare en pärla är av brons. Den är något mindre än de föregående och ornerad med en runtlöpande dubbellinje, korsad av fyra längsgående dubbellinjer. Pärlans längd är 9 mm.

Sex pärlor äro av glasmassa, matta med gropig yta, fem helgula och en helbrun. Sju äro av glas, varav fyra helröda, två bruna med svagt upphöjda gula prickar och en brun med tre gulvita ögon, innehållande gröna figurer, påminnande om ett komma, en sju och en dubbelpunkt. Ytterligare fyra pärlor äro av glas, som påminner om porslin, därav två blåvita med tre röda ögon, en gulvit med tre gröna ögon och en gulvit med pågjutna korslagda runtlöpande gröna band, liknande en ändlös åtta. Pärlorna äro relativt stora och välformade. De porslinsliknande pärlorna hava dock den ena ändan liksom avbruten, sannolikt en följd av värdslös gjutning (fig. 2).

Från det västra benområdet upptogs 350 gram brända ben och från det östra 1,950 gram. Bland de senare iaktogs ett litet käkben med två tandfragment, tydande på att en ung kvinna här gravlagts. Armbandets ringa vidd stöder även denna tolkning.

Ett försök att datera den senare gravläggningen måste främst bliva beroende på i vad mån bronsarmbandet kan tidfästas. På Åland äro dylika armband inte tidigare kända. I de närmast belägna svenska landskapen saknas de. Däremot äro liknande armband inte ovanliga i finländska gravar från romerska järnåldern.¹ Typen är anknyten till Östersjöprovinserna och Ostpreussen. De gotländska armbanden från denna period äro av helt andra typer. Däremot uppträda på Gotland under 500-talet simpla armband av bronsten, som något påminna om Grelsbyarmbandet.² Två dylika armband hava upptagits ur samma grav tillsammans med 25 stora pärlor. Med vårt armband mera likartade typer bliva på 600-talet rätt allmänna. De äro då även mindre och oftast öppna.³ I de gotländska kolonierna på andra sidan Östersjön synas dylika kvinnoprydnader också hava varit vanliga. I en grav vid Grobin i Lettland har sålunda anträffats fyra armband av samma utseende som Grelsbyarmbandet jämte bl.a. ett femtiotal pärlor, däribland porslinsliknande pärlor av samma slag,

¹ Alfred Hackman, Die ältere Eisenzeit in Finnland, sid. 223, textfig. 105 och plansch 10.

² Birger Nerman, Die Völkerwanderungszeit Gotlands, fig. 412 och 413.

³ Birger Nerman, Gravfynden på Gotland under tiden 550—800 e.K., Ant. tidskr. f. Sverige 22: 4, sid. 75, fig. 130.

som hittats i Grelsbj.¹ Vid en jämförelse med gotländskt material skulle man sålunda stanna för en datering av Grelsbjfynden till äldre vendeltid. Jag skall emellertid längre fram återkomma till dateringsfrågan.

Åren 1937 och 1938 undersökte landskapsarkeologen ett större stenkummler invid Lindebo rävfarm i Persby, Sunds socken. Kumlet ligger på toppen av ett berg väster om själva gården. Det var starkt deformerat genom åverkan, sannolikt plundring i äldre tid. Det var i det närmaste kluvet i tvenne delar, så att det liknade två kummlergravar. Sedan de översta stenarna avlägsnats, framträdde emellertid bottenplanen av ett enda långt och smalt stenkummler med svagt ut-

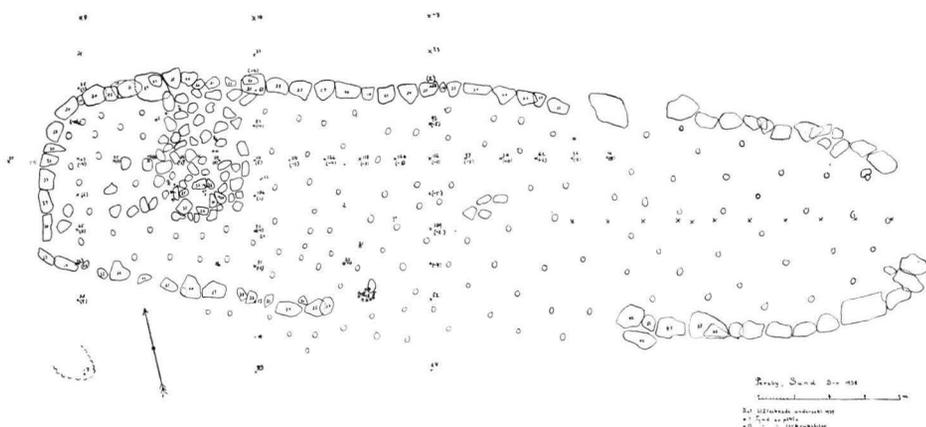

Fig. 5. Långgröset i Persby.

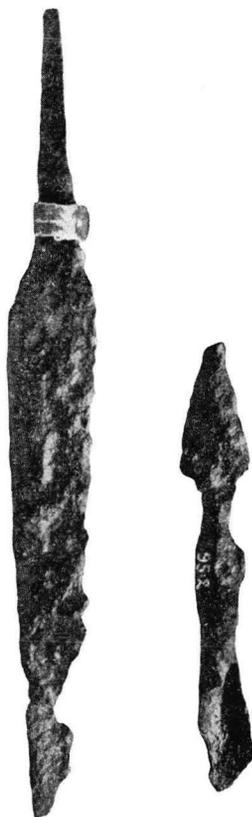
svängda sidor och med den ena ändan rundad och den andra tämligen rak (fig. 5). Dimensionerna uppmättes till längd 25,2 meter och bredd mittpå 6,8 meter. Den ursprungliga höjden kan uppskattas till ca 1,75 meter. Kummlergravens kanter voro markerade genom omsorgsfullt lagda stenblock. I kummlerets mitt anträffades tre större sandstenshällar. Kumlet stod praktiskt taget på rena berget. I dess västra del och sporadiskt över hela graven fanns dock i svackor och remnor i berget ett tunt lager av smutsbrun sand, i vilket ett tjugotal slagskärvor av stenålderskaraktär iakttogos.

Fynden utgjordes av:

- 1) smalspetsig stridskniv, längd 26 cm (fig. 6),
- 2) spjutspets med holk, längd 14,5 cm, ursprunglig längd sannolikt ca 16 cm (fig. 7),
- 3) järnspets, längd 7,5 cm,

¹ Birger Nerman, Utställning av fynd från Grobin i Lettland, Riga 1950, fig. 5.

- 4) järnten, längd 6 cm,
- 5) bronsbleck med en knappt märkbar vulst i längdriktningen, 1 cm brett och hopböjt till en ring med 1,5 cm diameter (fig. 6),
- 6) tjugutvå hela och två fragmentariska pärlor (fig. 8), varav tjugu av glasmassa, fem gula och femton röda, och fyra av glas, varav

Figg. 6—7. Kniv och spjutspets
ur Persbyröset.

Fig. 8. Pärlor ur Persbyröset.
^{3/4}.

en blå med en vit sicksacklinje mellan två vita linjer, längd 7 mm, bredd 13 mm, en blågrön med sex längsgående vulster, en röd med fyra ljusgröna kors i ett mörkgrönt runtlöpande band och en röd med tre runtgående vita linjer. Den stora blåa pärlan, som är mycket nött, har ett 3 mm djupt hål i sidan, sannolikt för fästande av någon hängprydnad. Denna detalj återfanns som nämnts även på den ena av de stora bronspärlorna från Grelsbj,

7) fyra lerkrukskärvor av grått, fast gods, tillhörande ett litet bägarliknande kärl med ca 5 cms bottendiameter,

8) sju fragment av nitnaglar och spikar, varav två hela nitnaglar av $2\frac{3}{4}$ cms längd,

9) fyrsidigt bryne av kvartsitisk sandsten, dimensioner $7 \times 2 \times 1,5$ cm,

10) två flintskärvor med slagmärken på en kant.

Brända ben anträffades ej, lika litet som sot eller kol. Fynden voro ej heller eldskadade.

Då inga spår av brända ben kunnat upptäckas, kan man anse det tämligen säkert, att gravkumlet täckt obrända lik, sannolikt två, som helt och hållet förmultnat.

Den stora kummelgraven i Persby har intet motstycke på Åland. Visserligen finnas här en del små avlånga rösen, t.ex. vid Kleven i Brändbolstad, men de stora kumlen, som för övrigt anses tillhöra bronsåldern, äro alltid runda. Ej heller förekommer gravtypen i Finland. I Uppland omnämnas rektangulära stenrösen, likaså i Bohuslän.¹ Ett kummel, som påminner om Persbygraven, finnes i Norr Löfsta by av Alunda socken i Uppland. Det är 16,3 meter långt och 5 meter brett och har spetsigt avrundade ändar. Detta kummel ligger i ett gravfält, som bl.a. innehåller kvadratiska kummel, vilka i dessa trakter visat sig tillhöra äldre järnåldern.²

Som ovan nämnts anträffades i kumlets mitt tre sandstenshällar, som väl knappast hamnat här bredvid varandra av en ren tillfällighet. Det måste fastmer anses sannolikt, att de haft en konstruktiv uppgift vid gravens byggnad och man föreställer sig då, att de lämpligast använts som tak på en hällkista. I denna ha de döda nedlagts, en krigare med sitt spjut och sin stridskniv och hans hustru eller trälinna. Spjutet och stridskniven anträffades nu invid platsen för den förmodade kistan högre upp i högen än övriga föremål, antagligen ditkastade av gravplundrarna såsom värdelösa. Övriga fynd lågo kringströdda under och emellan bottenstenarna i kumlets västra del, de flesta pärlorna dock i en klunga nära södra kanten och de flesta nitnaglarna och spikarna likaså i en krets med ca 25 cms diameter i mitten av kumlets västra ända. Strax bredvid dessa låg järnspetsen och den tjocka järntenen, vardera starkt sönderrostade. Jag skulle med hänsyn till dessa föremåls läge anse det troligt att de utgöra rester av blad och hals till ett kastspjut. Det hopböjda bronsblecket hittades i gravens nordvästra hörn, ehuru det väl ursprungligen tjänat som beslag på stridsknivens skaft. Det låg i sanden och måste liksom de andra föremålen, utom stridskniven och spjutet, hava slängts hit förrän kumlet uppkastades.

Den smalspetsiga stridskniven uppträder i Finland tidigast i en

¹ Oskar Almgren, Sveriges fasta fornlämningar, sid. 46 f.

² Oskar Almgren m.fl., Alunda sockens fornminnen, sid. 376.

rektangulär stensättning på Karpes gård i Bjärnä.¹ I denna brandgrav, som delvis innehöll rentvättade brända ben, anträffades två stridsknivar av förenämnd typ, den ena av samma längd som kniven från Persby och försedd med liknande bronsbeslag på skaftet som denna. Graven dateras till 300-talet. Det stora flertalet dylika knivar tillhöra dock 600-talet. I allmänhet är den krumma ryggen och den kortare längden ett tecken på högre ålder.²

På Åland har i Saltvik, Långbergsöda, tidigare upptagits en smalspetsig stridskniv ur en grav från 700-talet. Denna kniv hade en längd av ca 39 cm.

Nitnaglarna och spikarna äro i allmänhet dåliga ledföremål. Men i ett avseende giva de dock en viktig upplysning. De förekomma inte i allmänhet i gravar från den romerska järnåldern, utom då de kunna sättas i samband med sköldbucklor eller andra föremål.³ I Uppsala östhög, som dateras till slutet av 400-talet eller till omkring år 500, hava endast fem nitnaglar tillvaratagits. Vårt gravkummel kan på denna grund inte gärna vara äldre än från denna tid.

Den lilla spjutspetsen är tyvärr så sönderrostad, att dess typ ej mera kan bestämmas. Man ser dock att den haft rund holk och att dess yttre inte förbjuder dess datering till romersk järnålder eller början av folkvandringstiden. I varje fall torde den höra till en äldre tid än 600-talet. Bl.a. kan man taga dess obetydliga dimensioner som ett tecken på hög ålder, ty alla hittills anträffade åländska spjut, som hänföras till yngre folkvandringstid och vikingatid, äro större och kraftigare vapen.

Beträffande pärluppsättningarna i gravarna från Persby och Grelsby kan det fastslås, att pärlor av de typer, som de flesta här förekommande pärlor representera, inte förekomma i bygravfältens gravar på Åland. Då de äldsta gravarna i dessa gravfält dateras till slutet av 500-talet, vill det därför synas som om våra pärlor, åtminstone för Ålands vidkommande, borde hänföras till en äldre tid.

På finländska fastlandet förekomma pärlor redan i gravar från romersk järnålder. Deras antal är inte stort och i allmänhet hittas endast några få i varje grav. Men undantag finnas. Sålunda hava i tvenne gravar i Bjärnä, Lupaja, tillvaratagits resp. 19 och 34 pärlor. Dessa pärlor äro emellertid små och likna på intet sätt våra åländska.⁴ Senare bliva pärlorna talrikare och äro under yngre folkvandringstid och vikingatid vanliga.⁵

¹ *Alfred Hackman*, Die ältere Eisenzeit in Finnland, sid. 26 ff. och plansch 12: 8.

² *Helmer Salmo*, Die Waffen der Merovingerzeit in Finnland, sid. 130 och 131.

³ *Sune Lindqvist*, Uppsala högar och Ottarshögen, sid. 210.

⁴ *Alfred Hackman*, a.a., sid. 25, 33 och 200.

⁵ Sedan detta skrevs har mag. Nils Cleve visat mig ett par pärlor ur gravarna A 7 och A 10 i Kjuloholm, vilka likna Grelsbypärlorna. Dessa gravar dateras till 600-talet.

Även på Gotland äro pärlor sällsynta under romersk tid. Under den äldre folkvandringstiden förekomma de också sparsamt, även om någon enskild grav kan uppvisa en relativt stor pärluppsättning. Bland dessa pärlor kunna även motstycken till våra åländska påträffas.¹ Antalet stora enfärgade gula och röda pärlor synas dock tilltaga senare och de äro särskilt karaktäristiska för 600-talet.²

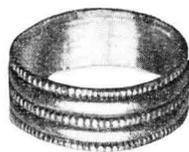

Fig. 9. Guldring från Lappo i Brändö sn. 1/1.

Bland Grelsbypärlorna märkas de två stora av brons med runt löpande ornament i pärlstav. Jag känner inte till någon motsvarighet till dessa pärlor. En viss likhet kan man måhända spåra i svenska pärlor av tvärstrierad silvertråd, men den kan ej vara avgörande.³ Pärlstaven är emellertid ett ganska vanligt ornament under romersk järnålder och äldre folkvandringstid, t.ex. på fingerringar.⁴ Även på Åland har en dylik ring av guld tillvaratagits (fig. 9).

Av det ovarsagda framgår, att det inte är möjligt att tidsbestämma de förevarande kummelgravarna med en större noggrannhet. Men en grov datering med all reservation bör dock kunna givas. Först kan då fastslås, att såväl gravkumlen som gravinventariet företräda typer, som saknas under bygravfältens tid, alltså under perioden från ca år 550 till slutet av 1000-talet. Den lilla armringen kan då lämpligast anknytas till den finländsk-baltiska gruppen från slutet av den romerska järnåldern, medan pärlorna i samma grav representera en något senare tid. Då krigargraven i Persby på grund av förekomsten av nitnaglar synes böra tidfästas till 500-talets början och överensstämmelsen mellan pärluppsättningarna är så påtaglig, bör ej tidskillnaden vara så särdeles stor emellan gravläggningarna. Grelsbygravens yngre inventarium kan därför dateras till slutet av 400-talet.

Äro dessa villkorliga dateringar riktiga, får man räkna med, att en stor del åländska gravkummel, som ansetts härröra från bronsåldern, i stället anlagts, eller såsom i fråga om Grelsbygraven använts, under romersk tid och äldre folkvandringstid. Dessa forngravar ligga ej nära varandra såsom fallet är i de yngre bygravfälten, utan mera spridda och påminna i detta avseende om de österbottniska gravkumlen från romersk tid. En fortsatt undersökning av dessa kummelgravar vore av det allra största intresse.

På Gotland kan man vid tiden omkring år 550 iakttaga en

¹ *Birger Nerman*, Die Völkerwanderungszeit Gotlands, bild. 111, 112, 113 och 457.

² *Birger Nerman*, Gravfynden på Gotland under tiden 550–800 e.K., s. 66.

³ *Hanna Rydh*, Förhistoriska undersökningar på Adelsö, fig. 65, och *Gustaf Hallström*, Birka, fig. 53.

⁴ *Birger Nerman*, Die Völkerwanderungszeit Gotlands, fig. 92–95.

märkbar förändring i föremålstyperna och fyndförhållandena.¹ Detsamma gäller i viss mån om förhållandena i Finland, där en västlig kulturström vid denna tid sätter in.² Även Åland synes hava berörts av dessa genomgripande förändringar vid Östersjön, förändringar, som väl betingats av sveaväldets väldiga expansion under 500-talet.

M. Dreijer.

REFERAT.

Zur frühen Völkerwanderungszeit auf Åland. In den Jahren 1937 und 1938 wurden auf Åland zwei Hügelgräber untersucht, die sich in ihrer Anlage und ihrem Inventar von den Gräbern der jüngeren Gräberfelder unterscheiden (Fig. 1 und 5). Das eine Grab, ein runder Steinhügel mit einem Durchmesser von ca. 8 m, enthielt ein Armband aus plankonvexem Bronzestab, das der finnisch-baltischen Gruppe in ausgehender römischer Eisenzeit zuzuzählen ist. Die Perlen im Grab sind jünger, mit Anknüpfung an Gotland (Fig. 2). Von besonderem Interesse sind zwei grosse Bronzeperlen, verziert mit 12 umlaufenden Perlenreihen (Fig. 4), die an die Ausschmückung der bekannten Goldringe aus dem 5. Jahrhundert erinnern, von denen auch einer auf Åland angetroffen worden ist (Fig. 9). Das Grab wird auf das ausgehende 5. Jahrhundert datiert. Das andere Hügelgrab war ein Langhügel, 25,2 m lang, 6,8 m breit und ca. 1,75 m hoch. Die Umstände deuten darauf hin, dass hier zwei Leichen bestattet worden sind, ein Krieger und seine Frau oder Leibeigene. Der Fund umfasste ein schmalspitziges Streitmesser, ein Speerspitze (Fig. 6–7), ein Paar eiserne Fragmente die vielleicht einer Speerspitze entstammen, Perlen (Fig. 8), einen Wetzstein, Niete, Tonscherben und zwei Flintstücke mit Schlagzeichen. Die Perlen stimmen in vielem mit denen des vorhergehenden Grabes überein. Unter anderem hat die grösste Perle, wie eine der früher genannten Bronzeperlen, auf der einen Seite ein kleines Loch, wahrscheinlich zur Befestigung eines Hängeschmuckes. Die Bewaffnung des Kriegers stimmt überein mit dem Brauch im Norden während der römischen Eisenzeit und der frühen Völkerwanderungszeit. Später hat der åländische Krieger, wie der schwedische überhaupt, Schwert und Speer. Alle zuvor auf Åland angetroffenen Waffen sind schwerer und stärker. Da während der Zeit von etwa 550–1100 Dorfgräberfelder angelegt worden sind, muss auch dieses Grab älter sein. Das Vorkommen einiger Niete bestimmt unter diesen Umständen das Alter des Grabes auf den Anfang des 6. Jahrhunderts.

Ist diese Datierung zutreffend, so kann man damit rechnen, dass einige abgelegene, verstreute Grabhügel, die man bisher in die Bronzezeit verlegt hat, in Wirklichkeit in der römischen Eisenzeit und zu Beginn der Völkerwanderung angelegt worden sind. Damit haben wir einen interessanten Hinweis darauf, dass auch Åland berührt worden ist von den durchgreifenden Veränderungen, die im 6. Jahrhundert — wie festgestellt — Gotland und in gewissem Masse auch Finnland betroffen haben, Veränderungen, die wohl durch die Expansion von Svealand bedingt gewesen sind.

---

¹ *Birger Nerman*, Gravfynden på Gotland under tiden 550–800 e.K., sid. 5.

² *Ella Kivikoski*, Die Eisenzeit im Auralflussgebiet, sid. 237.